

UNIVERSITATEA „OVIDIUS” DIN CONSTANȚA ȘCOALA
DOCTORALĂ
DOMENIUL TEOLOGIE

REZUMAT TEZĂ DE DOCTORAT

UNITATE ȘI DIVERSITATE: STRUCTURA COMUNITĂȚILOR CREȘTINE ÎN EPISTOLELE PAULINE

COORDONATOR:
Prof.univ.dr. IPS Teodosie PETRESCU

DOCTORAND:
Pr. Ion PARTEBUNĂ

CONSTANȚA
2022

Cuprins

INTRODUCERE

1. Cadrul și obiectivele cercetării
2. Relevanța și actualitatea temei cercetate
3. Structura sintetică a lucrării
4. Abordările metodologice ale cercetării

CAPITOLUL I - IDENTITATE, ETNICITATE, DIVERSITATE - TEORETIZĂRI ȘI CONCEPTUALIZĂRI

- 1.1. Construcția socială a identității: conceptualizare
 - 1.1.1. Relația grup - individ
 - 1.1.2. Teoria identității sociale și uzanța ei în studiul biblic al antropologiei pauline
 - 1.1.2.1. Comportamentul de grup
 - 1.1.2.2. Concurența socială
 - 1.1.2.3. Categorizarea socială și stereotipurile
 - 1.1.2.4. Identitatea socială încrucișată
 - 1.1.3. Etnie, etnicitate - cadre conceptuale
- 1.2. Contextul și structura etnico-socială a spațiului mediteraneeen în primul secol
- 1.3. Experiența diversității etnicității în Biserica primară (Ierusalim, Corint, Roma)
- 1.4. Raționamentul etnicității și al identității în teologia paulină

CAPITOLUL II - CONFIGURAȚII ALE IDENTITĂȚII CORPORATIVE ÎN 1 ȘI 2 CORINTENI

- 2.1. Stratificarea socială a comunității creștine din Corint
- 2.2. Fundamentarea paulină a identității corporative a corintenilor ca trup al lui Hristos. Repere exegetice ale identității și diversității în I Corinteni
 - 2.2.1. Trupul lui Hristos ca afirmare a identității creștine: analize contextuale ale sursei utilizării noțiunii de „trup”
 - 2.2.2. Comunitatea creștină ca „trup al lui Hristos”
- 2.3. Structuri identitare: „omul nou” și „făptura nouă” în 2 Corinteni
 - 2.3.1. Contexte și dificultăți în stabilirea raportului identitate-diversitate
 - 2.3.2. „În Hristos” - fundamentul „făpturii celei noi”
 - 2.3.3. Semnificația socială a „făpturii celei noi” în 2 Corinteni

CAPITOLUL III - RAPORTUL DINTRE IDENTITATE ȘI DIVERSITATE ETNICĂ ÎN EPISTOLELE ROMANI, GALATENI, EFESENI, COLOSENI

- 3.1. Identitatea „în Hristos” în Epistola către Romani. O reevaluare a semnificației descendenței din Avraam
 - 3.1.1. Formularea tezelor privind congruența identității și pluri-etnicității comunității creștine romane
 - 3.1.2. Reunirea creștinilor evrei și dintre neamuri într-o singură și unificată comunitate 140
- 3.2. Construcția identității comunitare în experiența comunității creștine din Epistola către Galateni
 - 3.2.1. Construcția „identității comunitare” în teologia paulină
 - 3.2.2. Dificultatea aplicării identității comunitare în orizontul stratificat etnic al comunității creștine din Ierusalim

- 3.2.3. Unitatea și delimitarea etnică a trăsăturilor fizico-culturale
- 3.3. Unitatea și diversitate etnică în Epistola către Efeseni
 - 3.3.1. Procesul de construcție a unității comunității creștine a efesenilor
 - 3.3.2. Semnificația identității „omului nou”
 - 3.3.3. Identitatea fluidă și dimensiunea ei corporativă
 - 3.3.4. Reconcilierea în Hristos ca soluționare a tensiunilor etnice
- 3.4. Construcția și edificarea relațiilor creștine în experiența Epistolei I către Tesaloniceni
 - 3.4.1. οἰκοδομέω în vocabularul Vechiului și Noului Testament și dezvoltarea paulină a conceptului
 - 3.4.2. οἰκοδομή ca o comunitate de credință
 - 3.4.3. Radicalitatea relaționării creștine față de cei din afară

CAPITOLUL IV - SFÂNTUL APOSTOL PAVEL CA ARHITECT AL INCLUDERII NEAMURILOR ÎN BISERICĂ

- 4.1. Dubla apartenență paulină: prin etnicitate, evreu / prin credință, a lui Hristos
- 4.2. Reconfigurarea identității și a particularităților în Hristos
- 4.3. Dincolo de particularități etnico-religioase: o nouă identitate „în” Hristos
- 4.4. Posibile modele pauline ale Bisericii în opinia lui William S. Campbell

CONCLUZII

BIBLIOGRAFIE

- 1. Izvoare
- 2. Comentarii biblice
- 3. Dicționare
- 4. Literatură de specialitate

Cadrul și obiectivele cercetării

Noua realitate în Hristos reconfigurează radical perspectiva religioasă a diversității și a unității. „Nu mai este iudeu, nici elin; nu mai este nici rob, nici liber; nu mai este parte bărbătească și parte femeiască, pentru că voi toți una sunteți în Hristos Iisus” (Gal. 3,28) „Tăierea împrejur nu este nimic; și netăierea împrejur nu este nimic” (1 Cor. 7,19). Acestea sunt unele dintre afirmațiile Apostolului Pavel care au dat naștere la aclamarea sa ca fiind al doilea fondator al creștinismului, sub aspect social, primul fiind Mântuitorul Iisus Hristos, care, prin opera Sa răscumpărătoare, a readus umanitatea în posibilitatea vocației primordiale harice. Texte ca acestea stau la baza faptului că Apostolul Pavel este perceput ca fiind cel care a reușit să depășească cu succes particularitățile identităților etnice și naționale și a creat în locul acestora o fraternitate universală a urmașilor lui Hristos, care se ridică deasupra limitărilor descendenței naturale și ale culturii. Cu toate acestea, în ultimele decenii, discursul privind *identitatea*, *etnia* și *diversitatea* a oferit noi perspective semnificative, unele dintre ele părăd să conteste ceea ce timp de aproape două secole a părut a fi incontestabil, conceptul unei identități creștine universale. În cadrul acestui discurs în curs de dezvoltare există o mai mare conștientizare a faptului că, deși există, de asemenea, o recunoaștere tot mai mare a fluidității și flexibilității în construcția identității, se recunoaște, în egală măsură, că o astfel de construcție nu apare în contrast sau în opoziție cu particularitățile specifice, ci în cadrul și în interacțiune cu acestea.

Prin urmare, este în discuție dacă identitatea creștină emergentă a urmat astfel de modele sau dacă și-a urmat în mod unic propriul design original în contrast cu orice alte modele sociale. Problema este dacă primii creștini, ca adepți ai lui Hristos, lasă în urmă apartenența lor culturală și intră într-o societate universală nou creată sau dacă, ca evrei sau greci, continuă să trăiască în cadrul aceleiași culturi, dar sub influența transformatoare a lui Hristos. Conform primului punct de vedere, o nouă identitate creștină universală postulată se opune particularității și diferenței în favoarea valorii superioare a unității în Hristos, interpretată în general ca unicitate. Cu toate acestea, pretențiile universaliste creștine, deși sunt benefice într-o formă specifică, în lumea contemporană se pretează atât ca accesoriu la o concepție imperialistă a unei culturi occidentale dominante asupra altor culturi continentale, cât și la un sentiment nejustificat de superioritate a creștinismului ca exclusivism, ceea ce face imposibilă misiunea Bisericii prin raportarea concretă la alteritatea religioasă și culturală.

Întrucât creștinismul nu a luat naștere într-un vid istoric și cultural, ci a fost întotdeauna contextualizat în situații diverse, este interesant de cercetat dacă lectura universalistă a apostolului Pavel, cum a fost receptată de unii interpreți biblici, mai este convingătoare. Această intenție de explorare a unei asemenea problematice reprezintă argumentul cercetării noastre din perspectivă biblică.

Identitatea și relațiile etnice există indiferent dacă grupurile etnice sunt sau nu concurente. Prima provocare a Bisericii primare din Biserica Noului Testament a fost depășirea etnicității și a diviziunilor ostile între evrei, neamuri și samariteni. Această teză de doctorat își propune să exploreze modul în care influențele socio-istorice și natura mesajului noutestamentar al Sfântului Apostol Pavel au reușit să depășească etnicitatea și diviziunile etnice în Biserica timpurie a Noului Testament. Cercetarea va reflecta, de asemenea, asupra modului în care biserica contemporană ar putea gestiona etnicitatea în cadrul structurilor sale și își va redefini poziția cu privire la ceea ce înseamnă să fii *una în Hristos* în cadrul Bisericii.

Cu toate acestea, analiza noastră va explora existența istorică a etnicității și a diviziunilor etnice în contextul Bisericii primare, *ekklesia*, și a chemării sale divine de a îndeplini misiunea lui Dumnezeu în lume. Scopul nu este neapărat acela de a-i opri pe oameni să fie ceea ce sunt din punct de vedere etnic și cultural, ci de a înțelege cum ar putea Biserica contemporană să gestioneze etnicitatea și să-și redefinească poziția cu privire la ceea ce înseamnă să *fii una în Hristos* în cadrul Bisericii.

Fie că acceptăm sau nu, ideile despre *etnie* și *rasă* pătrund în înțelegerea noastră când vorbim despre creștinism, în mod special creștinismul primar. O afirmație durabilă și foarte atractivă despre creștinism este aceea că acesta este universal și transcendent, deschis tuturor oamenilor. În înțelegerea colectivă a societății cu privire la originile creștinismului este inclusă narațiunea modului în care creștinismul s-a format în spațiul iudaico-elenistico-roman, nu doctrinar, eliminând pe parcurs particularitățile legate de popor, rudenie și teritoriu, dar atât de importante pentru această tradiție străveche a iudaismului. Epistolele Sfântului Apostol Pavel au jucat un rol important în explicarea modului în care s-a întâmplat acest lucru; *el este înțeles ca fiind cel care a articulat o credință spirituală, non-etnică, care va deveni creștinismul*. În această perspectivă, autodefinirea creștină este alimentată de contrast: creștinismul nu este iudaic, nu este specific, nu este etnic. Cu alte cuvinte, iudaismul este o folie pentru creștinism și se definește în primul rând în termeni de particularitate și de popor. Interpretările academice predominante ale lui Pavel s-au bazat și ele pe și au perpetuat tocmai acest

model evolutiv al dezvoltării creștinismului și al rolului lui apostolului Pavel în modelarea acestuia. Prin urmare, conceptele de *identitate rasială și etnică* și modul în care acestea se raportează la religie sunt cruciale pentru interpretarea lui Pavel, indiferent dacă cineva participă la această lectură tradițională sau o contestă.

O abordare teoretizată și contextuală din punct de vedere istoric a analizei identității, diversității, etniei ne oferă instrumentele necesare pentru a privi critic modul în care aceste concepte funcționează în epistolele pauline, în contextul istoric mai larg, în erudiția însăși și în relațiile sociale moderne. În mod specific, acest exercițiu ne ajută să recunoaștem complexitatea identității etnice și rasiale, modul în care aceasta este prezentată ca fiind atât „naturală”, cât și maleabilă, adesea în același timp. De asemenea, ea arată cum etnicitatea poate fi multiplicată, astfel încât oamenii mențin mai multe identități în același timp. Mai mult, atenția acordată discursurilor despre etnie și rasă dezvăluie modul în care caracteristicile considerate de obicei ca fiind voluntare în rândul occidentalilor moderni, cum ar fi religia, sunt adesea fundamentale pentru construcția identității etnice. În cele din urmă, această lucrare arată că afirmațiile despre identitatea etnică și rasială sunt retorice și sunt puse în slujba unui argument mai larg, cel al unității ecleziale. Modelul evoluționar atât în contexte academice, cât și în gândirea populară, este nu numai inexact, ci și complet inadecvat pentru a descrie modul complex în care operează identitatea etnică, inclusiv în cazul apostolului Pavel.

O scurtă remarcă asupra terminologiei: mulți cercetători au evitat termenul „rasă” atunci când au vorbit despre categoriile de diferențe umane, mai ales în antichitate. Rasa este adesea considerată ca fiind prea strâns legată de biologie și, de asemenea, de ideologiile rasiste care au servit regimurilor opresive și violente din istoria recentă. Unii susțin că anticii pur și simplu nu operau cu acest tip de idei despre identitate. Termenul de „etnie” a servit drept înlocuitor, ceea ce implică faptul că problemele asociate cu conceptul de rasă dispar.¹ Această practică este însă periculoasă, deoarece poate masca modurile în care acești termeni sunt similari, dar și modurile în care presupunerile rasiale pot încă să ne influențeze viața. Este important să recunoaștem diferențele dintre contextul modern și cel antic, dar este nesincer să credem că acestea două pot fi complet absente în interpretările noastre: nu putem întâlni antichitatea altfel decât dintr-un context modern. Deși acești termeni nu sunt identici,

¹ Caroline Johnson Hodge, „Paul and Ethnicity”, în *The Oxford Handbook of Pauline Studies*, Matthew V. Novenson and R. BARRY Matlock (eds.), Oxford University Press, 2022, p. 548.

ei sunt totuși analogi în moduri importante: sunt folosiți pentru a vorbi despre diferența umană în termeni care sunt atât esențializați, cât și flexibili și, important, ambii termeni sunt construcții folosite pentru a descrie relațiile sociale. Prin urmare, urmând analizele lui Denise Kimber Buell, cercetarea noastră folosește atât etnia, cât și rasa, nu ca sinonime, ci ca termeni care sunt utilizați în contexte retorice similare.² Folosirea ambilor termeni atrage atenția asupra caracterului construit atât al etniei, cât și al rasei și semnalează o încercare de a aborda problemele rasiale din start.

Facem o mențiune metodologică: intenția noastră este de a decodifica modul în care se intersectau diversitatea, unitatea, identitatea, etnicitatea în experiența noilor comunități creștine formate prin predica Sfinților Apostoli, în mod special cea paulină. Exercițiul predicii lor s-a desfășurat într-un spațiu multicultural și multiethnic, un spațiu în care se întâlneau politic, religios, economic romanii, evreii, grecii. Fiecare din cele trei identități etnice aveau structuri constituite diferit, care, în mod paradoxal s-au metamorfozat, nu substanțial, ci relațional în corpul Bisericii, a cărei unitate este fundamentată pe Mântuitorul Iisus Hristos. Principiul unității în diversitate, reiterat în politica Uniunii Europene, este realitatea relaționării și a congruenței pluralității de identități în Biserica primară. Hristos nu a intenționat să uniformizeze sau să desființeze particularitățile social-culturale ale fiecărei identități în parte, ci le-a adus prin harul Său transfigurator într-un mod al unității care păstrează particularitățile și diferențele.

2. Relevanța și actualitatea temei cercetate

Cercetările sociale și psihologice din ultimele decade demonstrează că identitățile nu sunt fixate în mod imuabil de-a lungul istoriei, ci că ele sunt în continuă construcție sau, mai degrabă, reconstrucție, în funcție de ritmul vieții, contexte culturale, economice, politice. Astfel, este important să revizuim înțelegerea noastră a identității creștine istorice în dimensiunea sa socială, culturală și teologică și să reflectăm asupra acesteia în lumina realității pluraliste de astăzi. Pe cale de consecință, ceea ce ne propunem în teza de doctorat este reconsiderarea Sfântului Apostol Pavel în crearea identității creștine în lumina acestor noi perspective. Prin urmare, vom lua în considerare câteva domenii importante ale discursului evidențiate de aceste noi

² D. K. Buell, „Rethinking the Relevance of Race for Early Christian Self-Definition”, în *Harvard Theological Review* 94, 2001, pp. 449–476; D. K. Buell, „Race and Universalism in Early Christianity”, *Journal of Early Christian Studies* 10, 2002, pp. 432–441.

perspective sociale, culturale, psihologice, care sunt de o importanță crucială pentru o nouă înțelegere a lui Pavel.

Trebuie menționat faptul că în cadrul diversității iudaismului și a pluralității religiilor greco-romane de acum 2000 de ani, creștinii erau doar unul dintre grupurile variate care pretindeau o apartenență cu totul specială ca popor nou al lui Dumnezeu. Aceste diverse grupuri iudaice se deosebeau în ceea ce privește modul în care trebuia interpretată Tora în legătură cu viața de zi cu zi, dar acestea erau diferențe "interne evreiești" între evreii înșiși, chiar dacă acestea se refereau și la statutul *neamurilor* atașate la grupurile sinagogale. Noua provocare prezentată de misiunea Apostolului Pavel către *neamuri* era că acești adepți ai lui Hristos trebuiau să fie acceptați ca *neamuri* și că nu trebuiau să devină prozeliți. Aceasta presupunea o inovație majoră, deoarece apostolul Pavel nu impunea nicio obligație din partea acestor nou-veniți de a se conforma cerințelor Torei, ci doar regulilor noahide. O astfel de inovație a fost privită de mulți evrei ca o amenințare la adresa identității înseși a credinței lor, o amenințare la adresa modului lor distinctiv de viață. Aceasta ar părea să fie situația conflictuală cu care s-a confruntat Apostolul Pavel atunci când a încercat să ajusteze sau să modifice înțelegerea de sine a contemporanilor săi evrei, prezentându-i pe cei dintre *neamuri* care îl urmau pe Hristos ca fiind *copii* (*neamuri*) ai lui Avraam. Pentru apostol, acest pas radical este justificat de zorii unei noi ere în Hristos, în ciuda faptului că pare să dilueze granița etnică seculară dintre evrei și „*neamuri*”. În această revizuire a concepției israelite despre sine, evenimentul Hristos se adaugă evenimentelor care erau centrale în istoria lor, nu ca un simplu element suplimentar, ci mai degrabă ca un factor decisiv care a cerut o reconfigurare a întregii narațiuni. Secolele precedente de conflict cu dimensiuni etnice distincte au fost însă extrem de dăunătoare unui astfel de proiect, întrucât au produs o rezistență puternică în rândul unor grupuri ale poporului evreu față de orice încercare evidentă de redefinire a granițelor dintre *evrei* și *neamuri*, punând astfel în pericol distincția lor ca „popor ales”. Deși descendența fizică din Avraam era teoretic indispensabilă, cea mai puternică opoziție a venit împotriva celor al căror model de viață părea să amenințe moravurile stabilite ale comunității. În iudaismul din secolul I, în special în facțiunea fariseică, elementul religios și afectiv era puternic alimentat în menținerea sau încercarea de menținere a unui model de viață distinct care tindea să-i izoleze oarecum de vecinii lor. Astfel, ca minoritate distinctă și oarecum separată, unele comunități evreiești au dezvoltat convingeri puternice care au limitat sever alegerile care le erau disponibile și, în multe cazuri, au eliminat multe lucruri care pentru alte

grupuri reprezentau o opțiune viabilă. O astfel de viziune asupra acestor comunități este esențială pentru a evita trivializarea convingerilor unor grupuri precum cele descrise în *Romani* 14-15, pentru care respectarea zilelor sau consumul de carne era o chestiune extrem de serioasă. Pe de altă parte, această poziție nu exclude faptul bine documentat că existau comunități evreiești puternice și încrezătoare în sine în locuri precum Alexandria, că erau sau puteau fi extrem de flexibile și că, în această măsură, reușeau să coexiste cu neamurile, deși nu fără conflicte.

Sfântul Apostol Pavel nu împărtășea aceste preocupări legate de identitate, fie pentru că el credea că a găsit o alternativă mai bună (și, prin urmare, a respins iudaismul), fie poate pentru că el însuși nu împărtășea pesimismul unora dintre evrei cu privire la efectele și rezultatul noutății „revoluției” produse de Iisus Hristos în legătură cu identitatea și distincția evreiască în curs de desfășurare. Sunt multe voci din cercetarea biblică care merg pe presupunerea conform căreia ceea ce a apărut în cele din urmă ca o biserică preponderent constituită din creștini proveniți dintre neamuri nu a fost ceea ce Apostolul Pavel a avut în vedere sau a intenționat. Pentru el, evreii rămân evrei în Hristos și, de asemenea, el s-a opus tuturor încercărilor de a forța pe cei dintre neamuri să se iudaizeze. Pentru apostol, comunitatea lui Hristos este un loc în care distincțiile etnice sunt recunoscute, fără a li se permite însă să devină un mijloc de discriminare. Desigur, el nu a văzut și nu putea vedea viitorul pe termen lung, dar trebuie să facem distincția între ceea ce apostolul Pavel a încercat și a lucrat și ceea ce a apărut ca rezultat combinat al misiunii printre neamuri, al opoziției atât din partea evreilor, cât și a celor dintre neamuri și al factorilor politici care îi constrâneau pe aceștia, atât la nivel individual, cât și corporativ, ca urmare a dominației imperiale romane.

Una dintre provocările unei facultăți creștine în peisajul academic contemporan este în ce măsură cercetarea pe care o realizează, fie asupra textului Sfintei Scripturi, al Sfinților Părinți sau al teologilor contemporani, are impact contextualizat asupra lumii în care trăim. Cu alte cuvinte, este ceea ce facem relevant în vreun fel și am putea contribui la societate și la mediul academic? Cercetarea noastră se dorește să argumenteze că răspunsul este unul afirmativ, fără doar și poate. Creștinismul are ceva de oferit, iar atunci când ne întoarcem la istoria și înțelepciunea antică, găsim inspirație și pentru prezent. Ce beneficii avem din studierea raportului dintre identitate, etnicitate,, rasă în gândirea paulină? În primul rând, obținem resurse suplimentare pentru a-l înțelege pe apostolul Pavel în contextul său istoric. Teoretizarea identității și a

etnicității, oferă o mai bună înțelegere a categoriilor de diferență umană ale apostolului Pavel și a modului în care el utilizează discursurile etnice în scopuri specifice. Ea ne ajută să demontăm dihotomii problematice, cum ar fi cele dintre creștini și evrei, dintre credință și fapte, dintre rasă și religie. Atunci când vedem religia nu ca fiind separată de identitatea rasială și etnică, ci crucială pentru construcțiile identității creștine, atunci putem înțelege cât de importante sunt categoriile etnice în viziunea lui apostolului Pavel despre mântuire.

În al doilea rând, discuțiile despre rasă și etnie la Pavel oferă o oportunitate de a gândi critic despre relațiile etnice, culturale, naționale și rasiale din zilele noastre. Chiar dacă savanții au respins în mare parte ideea unui fundament biologic pentru rasă sau etnie, aceste idei încă pătrund în societatea în general. Prin urmare, unii au considerat că este eliberator să citească *Galateni* 3:28 - „Nu există iudeu sau grec; nu există sclav sau liber; nu există bărbat și femeie. Căci toți sunteți una în Hristos Iisus” - ca ștergând diferențele.³ Cu toate acestea, alții au avertizat împotriva acestei ștergeri și au apreciat interpretările care văd particularitățile identitare persistând, chiar și atunci când sunt în Hristos.⁴ Este necesar, per ansamblu, să atragem atenția asupra legăturii continue dintre rasă și religie și să vedem în discursul și teologia etnică a lui Pavel un model de interdependență între evrei, neamuri și creștini care ar putea fi instructiv pentru zilele noastre.⁵ Într-adevăr, dacă înțelegem că identitatea etnică este maleabilă și multifacetată, în același timp în care deține un sens real pentru oameni, dacă înțelegem că identitatea se poate schimba în funcție de context, atunci ne putem imagina „o viziune a relațiilor umane în care diferența este reimaginată ca o sursă de putere și un teren de transformare, mai degrabă decât ca un lucru care ar trebui să fie șters în numele unui universalism omogenizant”.⁶

³ S. Briggs, „Initiation into the Early Christian Community as the Erasure of Socio-Sexual Distinction”, in E. Schüssler Fiorenza (with the assistance of A. Brock and S. Matthews) (eds.), *Searching the Scriptures*, Volume II: *A Feminist Commentary* (New York: Crossroad), 2014, pp. 218–236.

⁴ B. Braxton, *No Longer Slaves: Galatians and African American Experience* (Collegeville, MN: Liturgical Press), 2002.

⁵ L. Sechrest, *A Former Jew: Paul and the Dialectics of Race* (New York: T. & T. Clark), 2010.

⁶ D. K. Buell and C. Johnson Hodge, „The Politics of Interpretation: The Rhetoric of Race and Ethnicity in Paul”, p. 237.

3. Structura sintetică a lucrării

Lucrarea de doctorat este structurată în patru capitole, fiecare capitol încadrând o serie de subcapitole în scopul stratificării ideilor analizate, întrucât multe dintre ele comportă spații mai largi de argumentare. Capitolul I - *Identitate, etnicitate, diversitate - teoretizări și conceptualizări* - se dorește a fi o introducere în terminologia contemporană a vocabularului cu care operăm în lucrare: identitate, etnicitate, diversitate, grup etc. În consecință, acest capitol însumează analizele a următoarelor teme: construcția socială a identității; relația grup - individ; teoria identității sociale și uzanța ei în studiul biblic al antropologiei pauline; contextul și structura etnico-socială a spațiului mediteraneeen în primul secol; experiența diversității etnicității în Biserica primară (Ierusalim, Corint, Roma).

Capitolul II - *Configurații ale identității corporative în 1 și 2 Corinteni* explorează aspectele teologice ale unității „trupului lui Hristos” în care sunt încorporați creștinii. Prima parte a capitolului este rezervată analizelor hermeneutice la I Corinteni cap. 12, iar a doua parte vizează o analiză exegetico-teologică a structurilor identitare „omul nou” și „făptura nouă” în 2 Corinteni, urmând ca în capitolul III - *Raportul dintre identitate și diversitate etnică în epistolele Romani, Galateni, Efeseni, Coloseni* - să se aprofundeze mult mai articulat la particularitățile comunităților următoarele subteme: formularea tezelor privind congruența identității și pluri-etnicității comunității creștine romane; construcția „identității comunitare” în teologia paulină; unitatea și delimitarea etnică a trăsăturilor fizico-culturale ale creștinilor; semnificația identității „omului nou”; identitatea fluidă și dimensiunea ei corporativă; radicalitatea relaționării creștine față de cei din afară spațiului Bisericii.

Ultimul capitol - *Sfântul Apostol Pavel ca arhitect al includerii neamurilor în Biserică* - se dorește a fi o sinteză a teologiei pauline cu referire la raportul dintre creștinii evrei și creștinii dintre neamuri în același spațiu al comunității. Patru puncte sunt atinse aici: dubla apartenență paulină: prin etnicitate, evreu / prin credință, a lui Hristos; reconfigurarea identității și a particularităților în Hristos; dincolo de particularități etnico-religioase: o nouă identitate „în” Hristos; posibile modele pauline ale Bisericii în opinia lui William S. Campbell.

4. Abordările metodologice ale cercetării

Abordarea pe care am urmat-o în analizele noastre este una care încearcă să ia în considerare atât contextul social, cultural și social, cât și teologia, în mod special cea biblică, cu preponderență, într-o fuziune de orizonturi, care ne revelează realitatea timpului contemporan cu Sfântul Apostol Pavel și cu primele comunități creștine înființate de el. Nu există nicio îndoială că interpretarea paulină a beneficiat enorm de pe urma aplicării modelelor socio-științifice și a altor modele la textele biblice. Nu se poate reveni la o poziție care tratează textele sau teologia ca fiind formulate într-un vid istoric sau ideologic. Influența contextului istoric nu poate fi ignorată. Nici interacțiunea dinamică a factorilor sociali nu poate fi neglijată în favoarea unui scenariu static mai simplu. Intenția noastră este de a sublinia faptul că apostolul Pavel ia în considerare realitățile concrete ale existenței ca dimensiune fundamentală a teologiei sale. El scrie în contextul în care existau comunitățile sale și problemele care decurg din acest context și care sunt asociate cu acesta. Văzuți din această perspectivă, factorii sociali, sau o abordare sociologică, nu se opun unei înțelegeri și elucidări depline a teologisirii apostolului Pavel, dar nu sunt prioritari. Dimensiunea socială este un factor indispensabil în înțelegerea scrisorilor lui Pavel. Cu toate acestea, intenția noastră nu este de a permite sociologiei să înlocuiască teologia. Este de necontestat faptul că, în cadrul scrisorilor pauline, factorii teologici sunt la fel de importanți. Poate exista și uneori există un conflict între rezultatele obținute în urma aplicării abordărilor socio-istorice sau teologice. Cu toate acestea, ambele sunt necesare pentru interpretarea paulină. O privire atentă la afirmațiile lui Pavel în epistolele sale demonstrează răspunsul, ba chiar reacția sa la factorii sociali. Dinamica socială este subiectul teologiei sale, fie că este vorba de dezintegrare relațională în *Corinteni*, fie de etnie în *Romani*. Totuși, această interacțiune cu acel context nu reprezintă întreg fondul teologiei pauline. Alături de aceasta, inextricabil împletit, este noutatea produsă de Iisus Hristos ca o perspectivă radicală asupra contextului real și a relațiilor vitale care au loc. Din aceste circumstanțe complexe au rezultat epistole legate de context, în care factorii teologici și sociali sunt fuzionați în mod dramatic pentru a oferi îndrumări practice într-un cadru eshatologic implicit și/sau explicit.

Pe cale de consecință, abordarea metodologică a analizelor se desfășoară într-un spectru interdisciplinar, iar metodele concrete pe care le-am folosit în abordare temei sunt următoarele: *metoda istorică*, *metoda sistematică* și *metoda comparativă*, toate trei

împletindu-se congruent în constituirea și argumentarea temei cercetate. Mai trebuie punctat faptul că, așa cum am remarcat, teologizarea apostolului Pavel nu a avut loc în vid și nici nu a fost o structură abstractă suplimentară de gândire impusă din exterior. Mai degrabă, apostolul Pavel a teologhisit pe baza unor realități concrete, adică identitate, etnie, raționamente politice, pluralitate etc. Formulările sale teologice nu au fost reflecții ulterioare, sistematizate și, prin urmare, separate, asupra activităților sale și ale comunităților sale. Mai degrabă, ele au apărut din și au fost inextricabil împletite cu viața și evenimentele din cadrul comunităților sale în contextul lumii greco-romane mai largi.

Vectorul cercetării nu este doar de a lua în considerare aspectele istorice și sociale ale identității, etniei, unității, diversității și diferenței la intersecția pluri-națională și multi-culturală a primului secol, ci și de a include, în asociere cu acestea, teologia paulină și rezultatul acesteia în formarea identității creștine. Sfântul apostol Pavel, fără doar și poate, poate fi considerat un arhitect al construcției identității creștine „în Hristos” prin argumentele teologice expuse în epistolele sale. Astfel, teologia apostolului Pavel în contextul și în legătură cu probleme similare cu care ne confruntăm în societatea contemporană, în esență globală, pluri-religioasă și multi-culturală, este moștenirea sa incomparabilă pentru posteritate și una care trebuie înțeleasă din nou pentru a ne împiedica să moștenim și să repetăm carențele trecutului în raportarea la alteritate.

În ceea ce privește aparatul bibliografic, menționăm faptul că am folosit cu preponderență cărți, studii articole de specialitate în limba engleză, întrucât o asemenea temă a fost foarte tangențial abordată în cercetarea biblică românească, desigur fără a minimaliza aportul studiilor biblice despre sensul spiritual al noii vieți în Hristos. Pentru o bună încadrare și precizare a termenilor cheie în cercetarea noastră (identitate socială, etnie, diversitate, unitate etc) am făcut apel la dicționare de specialitate.

Bibliografie selectivă

1. *Biblia sau Sfânta Scriptură*, tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a PF Părinte DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfântului Sinod, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodox Române, București, 2013.
2. *The Greek New Testament: SBL Edition*, Society of Biblical Literature, 2010.
3. Barrett, C. K., *The First Epistle to the Corinthians*, Hendrickson, 1996.
4. Barth, M., *Ephesians*, Garden City: Doubleday and Company, 1974.
5. Betz, Hans Dieter, *Galatians: A Commentary on Paul Letter to the Churches in Galatia*, Hermeneia, Philadelphia: Fortress, 1979.
6. Bruce, F. F., *1 and 2 Corinthians*, London: Oliphants, 1971.
7. Bruce, F. F., *The Epistle to the Galatians: A Commentary on the Greek Text*, Grand Rapids: Eerdmans, 1982.
8. Burton, Ernest De Witt, *A Critical and Exegetical Commentary on the Epistle to the Galatians*, Edinburgh: T&T Clark, 1921.
9. Collins, Raymond F., *First Corinthians*, Collegeville, MN: Liturgical Press, 1999.
10. Hornby, A.S., *Ethnicity. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*. Oxford: Oxford University, 2015.
11. Kittel, Gerhard, Gerhard Friedrich, Geoffrey W. Bromiley (eds.), *Theological Dictionary of the New Testament: Abridged in One Volume*, Eerdmans, 1985.
12. Reid, D.G., *The IVP Dictionary of the New Testament. A One Volume Compendium of Contemporary Biblical Scholarship*, Downers Grove: Inter Varsity Press, 2004.
13. Bassler, Jouette M., „1 Cor. 12:3 – Curse and Confession in Context”, în *Journal Biblical Theology* 101, 1982, pp. 415–421.
14. Baumann, G., *The Multicultural Riddle: Rethinking National, Ethnic and Religious Identities* (New York: Routledge), 1999.
15. Baur, F. C., *The Church History of the First Three Centuries*, Volume I (London: Williams and Norgate), 1978.
16. Baur, F.C., *Vorlesungen fiber neutestamentliche Theologie*, Leipzig, 1864.
17. Beasley-Murray, G. R., *Baptism in the New Testament*, Grand Rapids: Eerdmans, 1981.
18. Behar, D. M. et al., „The Genome-wide Structure of the Jewish People”, în *Nature* 466, 2010, pp. 238-242.
19. Beker, J.C., *Paul, the Apostle: The Triumph of God in Life and Thought*, Edinburgh: T&T Clark), 1980.
20. Deissmann, G. A., *Light from the Ancient East* (ET London: Hodder & Stoughton, 1927).
21. Deming, W., *Paul and Indifferent Things*, 2003.
22. Deming, Will, “Paul and Indifferent Things”, în *Paul and the Greco-Roman World: A Handbook*, edited by Paul Sampley, Harrisburg, PA: Trinity, 2003.

23. Derrett, J. D. M., „Cursing Jesus, 1 Cor. XII.3: The Jews as Religious Persecutors,” in *New Testament Studies* 21, 1975, pp. 544–554.
24. Deschamps, J.C. and W. Doice, „Crossed Category Memberships in Intergroup Relations”, in Henri Tajfel, *Differentiation between Social Groups: Studies in the Social Psychology of Intergroup Relations* (London: Academic Press), 1978.
25. Georgi, D., *Remembering the Poor: The History of Paul's Collection for Jerusalem* (Nashville: Abingdon, 1992).
26. Georgi, Dieter, „God Turned Upside Down”, in *Paul and Empire Religion and Power in Roman Imperial Society*, edited by Richard A. Horsley, Harrisburg, PA: Trinity, 1997.
27. Gerhardsson, Birger, *Memory and Manuscript: Oral Tradition and Written Transmission in Rabbinic Judaism and Early Christianity*, CWK Gleerup, 1961.
28. Giblin, Charles Homer, *In Hope of God's Glory: Pauline Theological Perspectives*, New York: Herder and Herder, 1970.
29. Gombis, Timothy G., „Ephesians 2 as a Narrative of Divine Warfare”, in *Journal for the Study of the New Testament* 26 (2004), pp. 403–418.
30. Goodman, Martin, „Identity and Authority in Ancient Judaism”, in *Judaism* 39, no. 2 (1990), pp. 192–201.
31. Horowitz, D. L., „Ethnic Identity”, in N. Glazer and D. P. Moynihan (eds.), *Ethnicity: Theory and Experience* (Cambridge, MA: Harvard University Press), 1975, pp. 111–140.
32. Horrell, D. G., *The Social Ethos of the Corinthian Correspondence: Interests and Ideology from 1 Corinthians to 1 Clement* (Edinburgh: T&T Clark, 1996); Mark T. Finney, *Honour and Conflict in the Ancient World: 1 Corinthians in its Greco-Roman Social Setting*, (London: T&T Clark, 2011).
33. Horrell, D.G., „No Longer Jew or Greek. Paul's Corporate Christology and the Construction of Christianity”, in D.G. Horrell and Ch. M. Tuckett, eds., *Christology, Controversy and Community: New Testament Essays in Honour of David R. Catchpole*, Leiden: E.J. Brill, 2000.
34. Horrell, D.G., „Paul's Narratives or Narrative Substructure? The Significance of Paul's Story”, in B.W. Longenecker, ed., *Narrative Dynamics in Paul: A Critical Assessment*, Louisville, KY: Westminster/John Knox Press, 2002.
35. Horrell, David G., *Solidarity and Difference: A Contemporary Reading of Paul's Ethics* (London: T&T Clark, 2005).
36. Horsley, Richard A., „Rhetoric and Empire – 1 Corinthians,” in *Paul and Politics*, ed. Richard A. Horsley, Harrisburg, PA: Trinity, 2000.
37. Horsley, Richard A., *Hearing the Whole Story: The Politics of Plot in Mark's Gospel* (Westminster John Knox Press, 2001).
38. Meeks, W.A., *The First Urban Christians: The Social World of the Apostle Paul*, New Haven: Yale University Press, 1983.
39. Meeks, Wayne A., „The Image of the Androgyne: Some Uses of a Symbol in Earliest Christianity”, in *History of Religions* 13, 1974, pp. 165–208.

40. Meeks, Wayne A., *The First Urban Christians*, New Haven: Yale University Press, 1983.
41. Meggitt, J. J., *Paul, Poverty and Survival* (Edinburgh: T. & T. Clark), 2000.
42. Merritt, B. D., *Greek Inscriptions, 1896-1927: Corinth, Results of Excavations conducted by the American School of Classical Studies at Athens VIII, 1*, Cambridge, 1931.
43. Sanders, E. P., „Jewish Association with Gentiles and Galatians 2.11-14”, in *The Conversation Continues: Studies in Paul & John in Honor of J. Louis Martyn*, Robert Tomson Fortna and Beverly Roberts Gaventa (eds.), Abingdon Press, 1990.
44. Sanders, E. P., *Judaism: Practice and Belief*, London: SPCK, 1992.
45. Sanders, E. P., *Paul and Palestinian Judaism: A Comparison of Patterns of Religion* (Fortress Press, 1977).
46. Segal, Alan E, *Paul the Convert: The Apostolate and Apostasy of Saul the Pharisee*, New Haven; London: Yale University Press, 1990.
47. Seitz, Christopher R., „Isaiah 40–66”, in *New Interpreter's Bible 6* (Abington, 2001).
48. Sellin, G., *Der Brief an die Epheser*, Gottingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2008.
49. Sequeira, A., „Re-Thinking Homogeneity: The Biblical Case for Multi-Ethnic Churches excerpts from In Caste and Church Growth: An Assessment of Donald McGavran's Church Growth Principles from An Indian Perspective”, in *The Southern Baptist Journal of Missions and Evangelism*, 2016.